

siettek a haza felszabadítására) — a haza elismerése jeléül — ingyen kapják a kiosztott földet, viszont az 1931. törvény szerint az összes többi agrárreform érdekeltek a tulajdonosoknak meglehetősen magas kárpótlást kötelesek fizetni. Ez a fizetés a Privilegizált Agrár Bank kötvényeivel 20 éves részletekben történik, a kötvényeket pedig a bank az összeg betáblázása és 5% kamat mellett bocsájtja az érdekeltek rendelkezésére.

A V E M A R I A

Irta: DERZSI MIHÁLY

— Áhá, hát mégis itt vagy? Hurokra kerültél, mi? Azt hitted, nem tudja meg senki? Kopogni éjjel a csendőrök ablakán, hogy kimássz a bajból? Te szuka! Ismerjük a nótádat. Legényekkel hemperegni a bokrok alatt s ha nő a has: bő szoknya, — mi? Aztán ha a porontyot kilökted, köd előttem, köd utánam. Mit csináltál a gyerekekkel? Megölted! Egy emberiéletet! Itt rothadnak el a csontjaid a börtönben. Az óra alá vele!

Jancsi éppen a paszulyt kapálta a kertben, a fogházigazgató ablaka alatt és mindent hallott. És egy ilyen nagy ujságot, hogy hallgathasson el? Csak nem tartja a begyiben. Először a kovácsnak sugta meg, azután a seprűsnek és öt perc múlva már az egész börtön tudta az egészet.

A cipész, akit Csiszliknek hívtak, ragyogott, mint valami kipuccolt csizma.

— Kisasszony? Szóval madmazell. Bejött a gyöngyvirágom egy kicsit pihenni.

— Nem rossz, pont ma, Szűzmária napján.

Ebben a kis vidéki börtönben nem voltam otthon. A fogadókcocsira vártam, hogy tovább vigyen. Ám a rabtestvérekkel az ember hamar megbarátkozik. Bementem borotválkozni a kosárfonóba, lustálkodtam egy kicsit, míg a fegyőr urak eszébe jutottam. Itt is bűdös, de mégis csak jobb, mint a bolhaszekrényben és legalább van kivel beszélgetni. Mikor azonban a kisasszonyról befutott a hír, a műhely menten kiürült. Mindenkinek akadt valami sürgős dolga: egyik a konyhába vitt egy csajkát, két hete hevert már itt, a másik a kovácsműhelybe kellett, hogy menjen, a harmadiknak hasmenése volt, szóval mindenki szaladt kukucskálni az óra alá, hogy miféle kisasszony jött rablevest kanalazni.

És csakugyan, a kisasszony az óra alatt áll. Haja városiasan fésült, orra vörös és duzzadt a sirástól. Hóna alatt ujságpapirba göngyölt szegénység. Szeme bandsal egy kicsit és ugrál, mint az ijedt egérke. A rótbajuszú kulcsos rátapasztotta a szemét: keresi, mi van a fakó bluz alatt. A disznó! És a lány feje felett az órában kettyen a másodperc, mint köröm alatt a tetű. Kettyen és kettyen és nem fogy el. A nagymutató kövér ujjá elmácsolja az órákat a számlapon, hogy a tömlőcórának nyoma ne maradjon.

A keresztviz alatt egyszer áll az ember életében. Ez alatt az óra alatt kétszer. Egyszer, mikor a börtönbe jön, másodszer, mikor kimegy.

Két nagy ut keresztvézése felett lóg.

Jobbra a sarkon egy agyonrácigált sárga ajtó. Rajta tul a szabadság. A mi vidám vagy elsirt, betelt vagy éhes, a mi gazda- és szolga-, a mi távoli, nagy, hűtlen, édes szabadságunk. Hej-hej! Balfelől a börtön. Nincs mit beszélni róla, mindenki tudja mi ez.

Áll a szajhácska az óra alatt. És előtte az ajtók sorban. Tömör, fekete ajtók, kerek pilláikat álmosan lecsukták kémlelő szemükre. Zár. Tolózár. A világ vége. A lány várja, hogy jőjjenek és megragadják, az ajtó zördül, acél fogaival csikorog, irtózatosan szürcsöl és lenyeli, torkát sem köszörüli a kaján.

Állok és nézem a lányt. Gondolom, kéne, hogy mondjak egy jó szót neki. Hogy hol a gyermek, mi van a gyermekkel. De ez nem a mi dolgunk. Nálunk van, gondoskodni kell róla. Hirtelen hallom:

— Mit bámulsz itt, Zárka?

A főfegyőr, ördög tudja, honnan került elő.

— Borotválkozni jöttem, — mondok.

— Itt borotválkozol? Borotválnának meg a csendőrök! Mars! — mondja — a zárkába! ....mazanyád!

— Jó, jó, — mondok, — őrmester ur, a zárka itt van szembe. De az anyámnak hagyjon békét...

És zdring-zdrang, be a láncokkal a tizenkilencbe. A főfegyőr utánam. Rámvágja az ajtót és úgy forgatja a kulcsot, mintha bele akarná furni a csontjaimba.

— Forgasd, — gondolom, — forgasd, minket a kulccsal nem fursz meg. Kemény csont. Csak ezt a lányt rémitetted meg a kulcsokkal. Azt hitte, hogy a halál torkában van.

Ugyan?!

Az ember a börtönben, — hogy is mondjam csak, — fenyőmag a sziklán. Talál egy morzsa földet, kicsirázik, aztán kapaszkodni kezd gyökérkéivel, felsarjad, helyet tör magának a kőben. És ha a szél nem töri derékon az elején, a fa szívósabb lesz, mint társai az erdőben. Mert a börtönben mindenki az erejéhez mérten feszíti a téglát. Némelyik azt hiszi, hogy ha mélyen meghajol, szabadabban tud majd mozogni. Ahogy ő mozog?! Végkép' letiporja a börtön, csak egy nedves folt marad belőle. Akad olyan is, aki túl akarja ugrani az árnyékát. Én, — mondja, — a börtönben vagyok ugyan, de veletek, kutyaháziak, nem szűröm össze a levelet. Az én vállamat maga az aligazgató ur veregeti. Ugrik ma, ugrik holnap, aztán egyszer csak megszuszik és a cementpadlóba veri a fejét. Senki sem segít rajta. Senki se néz rá: menj az aligazgatódhoz! A börtönben az ember egész alkatával kell, hogy helyet szoritson magának a kövek közt. Olykor civódunk, néha ököllet megyünk egymásnak, de azért testvér testvér mellett és neki a vállat! Igaz, hogy minél rajtább a váll, annál nagyobb a teher, de itt a törvény ez: ne engedj! És ha engedsz, magadra vess. Nedves folt maradsz. Az ember legyen férfi... Igen ám, de itt most egy lányról van szó. Mit várhatsz tőle? A zárka már az első éjjel úgy nyomja oda a gyékényre, mint földhöz a csavargó erdőszélén a lányt, hogy szemérmét erőszakkal elvegye.

Ha az első éjszakát kiállja, a többi megy. Megszokja valahogy: odateszik ablakot mosni, hogy a felügyelő uraknak tessenek, valaki inget mosat vele, más ad neki egy darabka szalonnát, kenyeret. Az ember él...

Igy rovom a zárkát és gondolkozom. Zdring-zdrang. Közben besötétedett. A seprűs vizet hoz.

— Kell víz, bácsi?

— Nem kell a vized, de az ablakot hagyd nyitva. Van egy kis dolgom. Odébb áll és a kis ablakot az ajtó közepén nyitva hagyja.

Látom a lányt, tántorog, nem mer a falhoz támaszkodni. Tilos.

— Mi az, kisasszony, — mondok, — Unja magát?

Hallgat. Nem felel.

— Nem tesz semmit, kislány, — mondok. — Ne féljen! A rabkenyér keserű, de az ember megszokja.

— Nem szokok meg — mondja, — semmit. Az éjjel felakasztom magam a törülközővel.

— Ugy?! Na, ez a te dolgod, — mondom. — De azt tudd meg, hogy aki felakasztja magát, abból minden kijön, amit egy év alatt evett. Bűz, kisasszony, — mondok, — bocsássa meg a kifejezést, de az ilyesmi nem illik egy fiatal lányhoz.

Rámnéz. Sápadt. Egérszeme ég.

— Hazudsz, — mondja, — te pogány.

— Lehet, hogy hazudok, lehet, hogy nem. Próbáld csak meg!

— Hát te, — mondja, — ki vagy?

— Én? Siti.

— Siti?...

Jobban benéz az ablakon, megrémül. Térde bicsaklik. Reszket az ajka.

— Hogyan siti?

Azt hitte a csacsi, hogy itt a sötétben maga a börtön beszél, kacag, rázza láncait. Mulatságos. Ránevettem:

— Na, hogy is lehet ilyen félnék, kislány? Én nem vagyok a börtön. Tulajdonképpen. Zakár a nevem, de Sitinek csufólnak, mert a börtönben születtem. A központi fogházban a pap is így hi. — Mi az, Siti, megint könyvekért jössz? Minek kell neked annyi könyv? Csak nem akarsz belőlük lakkoszimat csinálni? — Nem, — mondok, — főtisztelenlő ur, nem kell nekem lakkoszima, csak annyit akarok tudni, hogy merrefelé kell a bocskorral topogni. — Na és tudod már? — Igen, — mondok, — tudom. Annyit tudok, hogy a bocskor és a lakkoszima másfelé jár. Erre kacag a papocska. — Veszedelmes ember vagy te, Siti!

Nézek a lányra. Ő is mosolyog.

— Na, — mondom, — akar egy almát?

— Nem, — mondta, — félek. — Bár kitudja, mióta nem evett.

— Na, ne féljen semmit. Az örök most az ajtónál vannak és a maguk dolgával törődnek. Nem is gondolnak ránk.

És az ablakocskán kinyújtok neki két almát. Jobbra-balra néz és kip-kop hozzám. Elveszi az almát, egy darabka kenyeret, a falhoz támaszkodik és rágcásálni kezd. Eszik. És én hozzá emberi szóval beszélek. Ezért is vagyok én Siti.

A börtön ért a hallgatáshoz. Hónapokig, hosszú évekig elhallgat. Kucskál a rácsok közt és hallgat... Ordítani is tud a börtön. Vad, állati ordítással. Ilyenkor senki se közelítsen. Cafat marad belőle. De olyan sincs, aki úgy értsen az emberi beszédhez, mint a börtön. Mutat neked egy darabka eget vagy az ablakon rád lehel meleg szellővel és beszélni kezd: az emberi életről, a gyermekkortól kezdve. Mindenről, ami lehetett volna és nem lett és arról, aminek nem kellett volna lenni és mégis lett. Meleg, halk hangon beszél a börtön a távoli szabadságról és tanítja a kőszivet sirni. Tanítja szeretni a szabadságot.

A lány eszik és figyel, aztán így szól hozzám:

— Köszönöm szépen, Siti-bácsi. Nem felejttem el soha életemben.

És közben fénylenek arcán a könnyek.

— Na, fel akarod még kötni magad?

— Az még — mondja — elvállik.

Igy álltam volna még sokáig, sok mondanivalóm lett volna, de hallo, hogy az örök jönnek. Óvatosan behúztam az ablakot és hallgatóztam. A főfegyőr:

— Na galambocskám, te egyelőre nálunk maradsz. Varga, vidd a

nőibe

Igy vitték el, istenáldját se' mondhattunk egymásnak. Többet sohasem láttam. A női osztály a harmadik emeleten volt, ott becsaptak egy ajtót, fordult a kulcs, nesze istenáldja.

Engedtem valamit láncaimon, az ágyra feküdtem és gondolkoztam.

— Na, Siti, — gondoltam, — te a magadét megtetted.

Ha még „kivülről” is jött volna legalább egy jel, a lánynak talán könnyebb lett volna. Onnan felülről látszik a város, a lámpák, a folyó, egy mozdony szalad tova, emberek járkálnak, hordják nyomoruságaikat, de mégis szabadság.

Persze, ott is vannak záruk és tolózáruk, őrmesterek ordítanak, leskelődnek a kémlellyukakon, ki akarják lesni egész bensődet. Ott is nyom a magánfogság és vasak nehezítik a lépést, ha nem látszanak is. Ott sem szabad hangos szavakat ejteni. Tilos! De habár burkoltan, bekiáltanak a lánynak, hogy: ne félj, közénk tartozol, *többen* vagyunk!

Ezen gondolkoztam, mikor egyszerre hallom, hogy asszonyok énekelnek.

De nem úgy énekeltek, mint munkából jövet, szívtépő szerelemről se, hanem hangosan, dacolva mindenkivel. Csendháborítanak. Mint a részeg ujoncok. Az egész világ arcába kiáltják, hogy minden csendre és minden rendre köpnek.

— Hej, anyám, szabadság-mindenségem, — gondoltam, — ez már nem tisztességes dolog tőled! Itt van ez a lány, aki az első éjszakát kinlódja át a zárkában, bánatot eszik, könnyet iszik, helyet keres a törülközőnek és neked most jutott eszedbe részeg dalt hajigálni az ablakba? Hozzánk hajigálhatsz. Mi életfogytiglaniak vagyunk. Miattunk akár katonabandával csinadrattázhatsz. Ez azonban egy lányka, majdnem, hogy gyerek. Inkább egy szüle-szót mondtál volna neki, vagy könnyezettél volna egy kis esővel. Hisz' ugyahogy mindnyájan a tied vagyunk. Téglán és vason keresztül, a te gyermekeid. Érted vonszoljuk a börtönéletemet, hizlalunk tetűt, zabálunk bűdös zupát, dolgozunk hajnaltól estig egy rongyos krajcár nélkül, benned bizva, csak hogy még egyszer belenézzünk a te fényes anyaszemedbe. És te mit találtál ki, — részeg nénéket?

Ekkor hallom, hogy mintha másirányban is énekelnének. Szintén asszonyok. És mintha ugyanazt a dalt. És megint és megint, hol elhallgatnak, hol újra kezdik, közel, majd messze, messze. Énekelnek. Most jövök rá, hogy ezt a dalt már hallottam ma. Mi az ördög? Az egész város részeg? És szidom a szabadságot trágár szavakkal.

Khlopp! Khlopp!

A villanykörte a bolt alól éles fényt precskel szemembe. Őrjárat.

— Miféle részegek tájékoznak ott künn, fegyőr ur?

— Részegek? Nem részegek azok, Siti. Van itt egy bucsujáró hely a közelben. Szűzmária napján odamennek az asszonyok, hogy leimádkozzák a vétküket. Pápisták. Azt hiszik, hogyha ott eléneklük az Ave Mariát, akkor megbocsátják a bűneiket.

Vigyorog a vén börtönpatkány. Azt tudja, hogy mindenki bűnös, de bocsánatot még nem látott soha.

Ejnye! Hát így áll a dolog?!...

Mindenfelől asszonyok jönnek, minden dolgukat otthagyták, férfit, tehenet, anyóst, malacot, gyereket és most kiéneklük a világba szégyen nélkül a bűneiket. Teletüdővel követelnek türelmet.

Ave Maria!

Mennek Máriához, aki mint ők is, csodát szült. Mert mi lehet nagyobb csoda, mint egy élő gyermek? És annyi fájdalom és kín után, le-

het-e a szülött más, mint egy megváltó? Szent lesz, vagy nem, az más kérdés, de hogy őt, a parasztyereket majd keresztrefeszítik, az biztos. A másfél hold szántón, a betontömb állványon, a lövészárkok keresztútján, a tömlőc rácsán feszítik meg... vagy talán egész egyszerűen a kiütéses tifusz lesz a Pontius-Pilátusa...

Ave Maria!

Latin szavakat énekelnek az asszonyok és semmit sem értenek belőle. Mennek és csupasz lábukkal telehintik az ut porát kérdőjelekkel. Mert mi egyebek volnának az országutak, mint csupasz paraszttalpak kérdőjeleivel teleirt könyvek... Merre?

Senki sem ad választ. Sem a kopasz képviselő, aki választás előtt kiszalad a faluba és beszédet tart, csak ő tudja mit akar. A falusi pap se az oltár előtt. — Dolgozzatok, — mondja, — tőrjetelek és énekeljétek Ave Mariát. Nahát, most a maguk módján eléneklük a dalt. Beleöntik minden kétségüket és együgyűségüket, egész keserű parasztasszonyosorsukat, összes reményeiket. A völgy egyik sarkától a másikig, hegytetőkön át hallóznak az erős paraszthangok. Mintha egy érthetetlen, de ismerős jelzót adnának tovább, hogy ködös uton hadjáratot indítottak rabságuk ellen.

Ave Maria!

Mi, fiatalok, koravének, dolgosok, alázatosak, rabok a szabadságban, mi valamennyen bűnözünk! Mind elöttetek. Csak azelőtt nem, aki mint mi is büntelen szült. Egy megváltót. Most hozzá megyünk. És nektek mind, ti jóllakottak és pihentek, hangos szóval énekeljük, hogy a mi türelmünknek közel a határa. Nem gyávaságból és nem könnyű életből hódolunk. Nekünk egy csodát ígértek. Fekélyeink gyógyítását, éhségünk csillapítását, a mennyekországát ígérték nekünk a földön. Hol van? Ha csak annyi a mennyország, hogy a mi szünetlen munkánkból mások gazdagodnak meg, ha a mi szegénységünkön már csak az segít, hogy a gyermekeinket orsóval megöljük a hasunkban, mert a padkán egy szájjal több nem lehet, ha az az egész csoda, hogy ahelyett, hogy rakásra döglénénk, mégis élünk, — akkor más utat találunk. Megindulunk repedt tapainkkal és kérges kezünkkel olyan csodát teszünk, hogy a menyország forró lesz. Akkor más dalt éneklünk majd — o-ho-hó!!!

Hallod te ott a harmadik emeleten? Megértetted, te lányka, milyen csodadalt kiált fel ablakodba a szabadság? Kiterítetted a vásznat? Vagy ezen a nyári éjszakán csak én álmodom ezt az éber álmot? Tán azt vettem ki a dalból, ami nincs is benne? És te mindezt nem érted?! Hanem térdelsz az ágy mellett és ahogy a pap tanította, sugod az imát, amelyre emlékszel...

Meddig hallgattam, nem tudom. Félórát, egy órát, vagy többet, nem tudom.

Csönd. A dal oda, alig-alig zümmög a távolból.

A meleg nyári éj ablakomhoz simul. Valahol érik a rozs. Az ablak alatt álmosan kopog az őr, combján peng a szurony. Ennek is vége.

Hirtelen... a harmadik emeleten... kitör szaggatottan és érdesen paraszttársai felé a dacos, kihívó, szemérmetlen, a bátor, a halálraszánt értelmetlen dal.

A börtön megrázkódik és felfigyel.

A bűnös anyaságért befogott kislány énekl:

Ave Maria!